Eduskunnan talousvaliokunnalle

ASIA: **Hallituksen esitys laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta HE 43/2022**

Kiitämme mahdollisuudesta lausua näyttelijöille tärkeistä ja merkittävistä muutoksista.

Hallituksen esitys huomioi aiemmin esillä ollutta luonnosta paremmin direktiivin tarkoituksen eli tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden neuvotteluaseman parantamisen. Muutamaa kohtaa tulisi kuitenkin vielä muuttaa.

Tekijänoikeudet ovat tekijöiden taloudellisia oikeuksia. Mitä paremmin tekijät ja esittävät taiteilijat pystyvät sopimaan teosten käytöstä ja niistä maksettavista korvauksista, sitä paremmin he pystyvät elättämään itsensä työllään. Mitä paremmin taiteilijat tulevat toimeen työllään, sitä vähemmän he joutuvat turvautumaan sosiaaliturvaan. Esimerkiksi av-sektorilla (elokuva+tv) Suomessa on muihin Pohjoismaihin ja Länsi-Eurooppaan verrattuna täysin kehittymättön sopimuskulttuuri, muiden kuin musiikin osalta. Muissa pohjoismaissa teosten käytöstä tuloutuu tekijänoikeuskorvauksia tekijöille ja esittäville taiteilijoille, meillä teosten käytöstä koituva taloudellinen hyöty menee mediayhtiöille, operaattoreille ja tuotantoyhtiöille.

Tekijänoikeuslainsäädännön keskeinen tehtävä on suojata tekijän ja esittävän taiteilijan taloudellisia oikeuksia. DSM-direktiivin 3 luvun keskeinen tavoite on parantaa tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden neuvotteluasemaa eli mahdollisuutta sopia taloudellisista oikeuksistaan.

1) Kiitämme, että näyttelijöiden oikeudet saadaan vihdoin pohjoismaiselle tasolle!

Kiitämme ministeri Kurvista ja ministeriötä siitä, että näyttelijöiden oikeudet ollaan saattamassa pohjoismaiselle tasolle. Kiitämme kaikkia muitakin, jotka ovat tukeneet meitä tässä tähän asti ja toivomme tukeanne, että muutos saadaan tällaisena lainsäädäntöön asti. Muissa Pohjoismaissa ja Euroopassa yleisesti näyttelijöiden oikeudet ovat olleet nyt ehdotetun mukaiset jo vuosikymmeniä.

Muualla on lisäksi huomattavasti kehittyneempi sopimuskulttuuri av-alalla kuin meillä. Nyt tehtävät muutokset toivottavasti kannustavat sopimuskulttuurin kehittämiseen myös Suomessa. Suomessa näyttelijät joutuvat luovuttamaan elokuva- ja tv-töissä oikeutensa kertakorvausta vastaan. Elokuvateatterimenestys tai tv-sarjan pitkäaikainen käyttö tai lukuisat uusinnat eivät kerrytä näyttelijöille tekijänoikeustuloja – toisin kuin muualla.

Lakimuutos vahvistaa näyttelijöiden neuvotteluasemaa. Oikeuksien luovuttamisesta ja niistä maksettavista korvauksista tulee kuitenkin edelleenkin sopia eikä lakimuutos muutu korvauksiksi ilman sopimista eikä se esim. estä tuotantoja tai romuta markkinoita, kuten mediayhtiöt, tuotantoyhtiöt ja operaattorit ovat esittäneet.

Suomessa näyttelijöiden elokuva- ja tv-töistä saamat palkka ja tekijänoikeustulot eivät kestä pohjoismaista vertailua. Näyttelijöiden palkkakulut JA heille maksetut tekijänoikeuskorvaukset maksetaan suoraan elokuvan budjetista etukäteen ja ne ovat yhteensä noin 11 % (lähde: SES) ja

tv-tuotantojen budjeteissa saamiemme tietojen mukaan 5-15 %. Suomessa näyttelijöille kertyy budjeteista maksettuina kertakorvauksina ja nk. sekundäärikäytön (opetuskäyttö, hyvitysmaksu ja verkkotallennus) korvauksina tuloja vuodessa n. 5 miljoonaa euroa. Tanskassa, jossa on suunnilleen samat elinkustannukset, sama määrä asukkaita, näyttelijöitä ja tuotantoja, näyttelijöille kertyy tekijänoikeustuloja kotimarkkinoilta vuodessa n. 20 miljoonaa euroa. Ero ei johdu tuotantobudjettien koosta. Meillä esim. tv-budjetit ovat kasvaneet viime vuosina tuotantokannustimen ansiosta moninkertaisiksi. Syy on rakenteellinen ja sopimuskulttuurissa. Samassa kv-tv-tuotannossa saattaa olla suomalainen näyttelijä palkattuna suomalaisen tuotantoyhtiön kautta ja tanskalainen tanskalaisen yhtiön kautta. Suomalaiselle maksetaan pienempi palkka ja lunastetaan kaikki oikeudet kertakorvauksella – tanskalaisella on parempi palkka ja hän saa tekijänoikeustuloja teoksen käytöstä ja tulovirroista. Suomalaisen näyttelijän osuuden tekijänoikeustuloista saa joku muu kuin kyseinen näyttelijä.

Selvyyden vuoksi todettakoon, ettemme kuvittele näyttelijöiden tekijänoikeustulovirtojen räjähtävän lakimuutosten myötä. Näyttelijöiden neuvotteluasema olisi edelleen heikko, mutta ainakin lainsäätäjä olisi tehnyt oman osuutensa.

Mikäli tätä ehdotettua muutosta ei nyt toteuteta, näyttelijöiden osalta direktiivien edellyttämät parannukset eivät toteutuisi. Siinä tapauksessa kuulisimme mielellämme, että miksi juuri näyttelijöiden oikeudet haluttaisiin Suomessa edelleen pitää huonompina kuin muualla Länsi-Euroopassa.

2) Avoimuusvelvoite rajataan liian suppeaksi

Ehdotamme, että

30 a §:n 1 momentti muutetaan seuraavasti:

”Alkuperäisellä tekijällä on oikeus saada säännöllisesti ja vähintään kerran vuodessa ajantasaiset, merkitykselliset ja kattavat tiedot teoksensa hyödyntämisestä siltä, jolle hän on luovuttanut oikeutensa tai yksinomaisen käyttöluvan. ~~Selvitys on annettava, jos luovutuksensaajalla on ollut tuloja teoksen hyödyntämisestä tai tekijälle maksettava korvaus riippuu siitä, missä laajuudessa teosta käytetään.~~ Selvityksen tulee sisältää tiedot teoksen hyödyntämisestä, siitä syntyneistä tuloista ja tekijälle maksettavasta korvauksesta kaikkien hyödyntämistapojen osalta.”

Avoimuusvelvoite on keskeinen direktiivin tarkoittama tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden neuvotteluasemaa vahvistava keino. Tekijän oikeus saada selvitys teoksensa kaikenlaisesta hyödyntämisestä on olennaista sekä 28 a §:n (oikeus asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen) että 29 §:n (tekijänoikeuden luovutusta koskevan kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu) toteuttamiselle ja siksi se on jopa tärkein tae sille, että direktiivin tarkoitus tekijöiden neuvotteluaseman parantamisesta voidaan taata.

Direktiivin lähtökohtana on, että selvitys annetaan sekä hyödyntämistavoista että tuloista. Direktiivin artiklassa 19 nimenomaisesti todetaan, että jäsenvaltion on varmistettava, että tekijät ja esittävät taiteilijat saavat tietoa ”<u>varsinkin hyödyntämistapojen</u>, kaikkien syntyneiden tulojen **ja** maksettavan korvauksen osalta”.

Direktiivin perusteluissa (75) on todettu, tekijät ja esittävät taiteilijat ovat sopimusta tehdessään heikommassa sopimusasemassa ja he tarvitsevat tietoa arvioidakseen oikeuksiensa taloudellisen arvon verrattuna saamaansa korvaukseen. Lisäksi todetaan nimenomaisesti, että tietoa olisi annettava kaikista hyödyntämistavoista JA kaikista tuloista.

Avoimuus lisää myös luottamusta ja tasa-arvoa sopimuskumppaneiden välille. Jos tekijä tai esittävä taiteilija tietää teoksen hyödyntämisen, hän voi todeta saamansa ja sopimansa korvauksen asianmukaisuuden ja oikeasuhtaisuuden tai tarvittaessa vaatia sillä perusteella mahdollisesti lisäkorvauksia.

Hallituksen esityksessä 30 a § selvitys on kuitenkin rajattu annettavaksi **vain**

- jos luovutuksensaajalla on ollut tuloja teoksen hyödyntämisestä **tai**
- jos tekijälle maksettava korvaus riippuu siitä, missä laajuudessa teosta käytetään

Rajaukset eivät vastaa direktiivin tarkoitusta ja aiheuttaisivat tulkinnanvaraisuutta: luovutuksensaaja voisi väittää, ettei tuloja ole tullut. Tekijällä ei olisi mahdollisuutta esittää ja todistaa, että tuloja on ollut. Tekijä ei direktiivin tarkoituksen mukaisesti automaattisesti saisi tietoa, jonka perusteella voisi arvioida käytön määrän ja sopimuksen kohtuullisuuden.

Epäselväksi jäisi lisäksi, että pitäisikö

- luovutuksensaajan eli esim. tv-tuotantoyhtiön raportoida sarjan uusinnoista tai vod-käytöstä kerran vuodessa, jos se on saanut esim. Elisa-viihteeltä korvauksen viiden vuoden käytöstä tuotannon myytyään eikä se siten nimenomaisesti saisi tulovirtoja vaikka vuosina 4-5 tai
- kun esim. tv-sarjan käyttöoikeuksia luovutetaan Netflixille osana laajempaa katalogin käyttöoikeuksien luovutusta ja esitetään väite, ettei juuri tuo teos tuota tuloja tai
- esim. tv-sarjan käyttöoikeuksia luovutetaan uuden tilattavan sarjan ”kylkiäisenä”.

Tekijällä pitäisi direktiivin mukaan olla oikeus saada automaattisesti kerran vuodessa tietoja eikä tiedonsaantioikeuden toteutuminen saa riippua näyttökynnyksestä, jonka toteuttaminen on mahdoton.

Rajaus vain kaupalliseen toimintaan johtaisi mahdollisesti myös siihen, että esim. Yle ei joutuisi oman käsityksensä mukaan raportoimaan mistään käytöstä, omista tuotannoista eikä tekijöille sen alihankkijoilta hankkimien teosten käytöstä, koska Yle ei oman näkemyksensä mukaan harjoita kaupallista toimintaa eikä sillä ole tuloja teosten käytöstä. Olisi direktiivin vastaista asettaa Yle tai Ylen alihankkijoilta hankkimissa teoksissa olevia tekijät eri asemaan kuin muut mediayhtiöt tai niille teoksia tehneet tekijät.

Rajauksen mukaan sopimukset, joissa oikeuksia myydään kertakorvausta vastaan, eivät myöskään aiheuttaisi raportointivelvollisuutta (paitsi jos luovutuksensaajalle tuloja ja sen ongelmallisuus käsitelty edellä). Tällainen rajaus ohjaisi kertakorvausten käyttöön oikeuksia ostettaessa, mikä on vastoin direktiivin tavoitetta: Kuten esitysluonnoksen perusteluissa s. 79 todetaan: ”Direktiivissä ei sinänsä suljeta pois sitä, että myös kertakaikkisia korvauksia pidetään joissain

tilanteissa asianmukaisina ja oikeasuhtaisina **mutta tämä ei saisi direktiivin mukaan olla pääsääntö.**" Se ei saisi olla Suomen lainsäätäjänkään tarkoitus eikä mitään siihen viittaavaa ohjausvaikutusta saisi olla lainsäädännössä.

Tekijänoikeuksien luovuttaminen kertakorvauksella on tällä hetkellä Suomessa pääsääntö esim. näyttelijöiden ja käytännössä monien ohjaajien ja käsikirjoittajienkin sopimuksissa av-alalla ja rajaus saattaisi jättää heidät raportointivelvollisuuden ulkopuolella. Rajaus olisi kyseenalainen ja direktiivin vastainen kannanotto lainsäätäjältä.

3) Direktiivi kannustaa kollektiiviseen sopimiseen – lakiehdotuksesta se puuttuu

Ehdotamme, että

28 a §:ään lisätään: Jos alalla on sovittu tekijänoikeuskorvausten määrää koskeva kollektiivisopimus, pidetään sen mukaisia korvauksia kohtuullisena.

Suomessa on kehittymätön sopimuskulttuuri ainakin av-alalla verrattuna muihin Pohjoismaihin ja Länsi-Euroopan maihin, joissa tekijänoikeuksista on sovittu kollektiivisesti joko osana työehtosopimuksia tai muuten kollektiivisesti jo vuosikymmeniä. Muissa Pohjoismaissa esim. näyttelijä neuvottelee itse vain palkan määrän ja tekijänoikeudet ja niistä maksettavat korvaukset on sovittu kollektiivisopimuksissa.

Mielestämme Suomen lainsäätäjän kannattaisi kannustaa ja ohjata kollektiiviseen sopimiseen. Se on muuallakin osoittautunut paremmaksi tavaksi luoda toimintatapoja, jotka parantavat tekijöiden mahdollisuutta tulla toimeen työllään ja vahvistavat tekijänoikeusalojen toiminta-edellytyksiä.

4) Peruutusoikeus rajattu työsuhteisilta

Ehdotamme, että

2) 30 b §:n 3 momentin ensimmäinen lause poistetaan~~: "Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta työ- tai virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun teokseen."~~

30 b §:n 3 momentissa työ- ja virkasuhteessa luodut teokset on rajattu kokonaan peruuttamisoikeuden ulkopuolelle. Työsuhteiset ja itsensä työllistävät tekijät ja esittävät taiteilijat on näin asetettu keskenään eri asemaan tekijänoikeudellisen suojan osalta jopa samassa teoksessa vastoin direktiivin tavoitetta. Direktiivi ei mahdollista eroa työsuhteessa ja ei-työsuhteessa tekevien välillä. Sääntelyn oltava sama.

30 b:n 5 momentin viittaus kollektiiviseen sopimiseen ei muuta tätä epäsuhtaa. Esim. AV-alalla ei ole työehtosopimusta tai kollektiivista sopimusta tekijänoikeuksista näyttelijöillä tai ohjaajilla.

Ehdottamamme muutos kääntäisi olettaman tekijöitä suojaavaan muotoon: ensisijaisesti peruuttamisoikeus koskisi kaikkia, mutta sen rajoituksista voitaisiin sopia kollektiivisesti.

Elokuvateoksien peruminen ja oikeuksien siirtäminen taholle, joka voisi niitä käyttää, edellyttäisi kaikkien tekijöiden ja esiintyvien taiteilijoiden perumisen ja siirron. Jos työsuhteessa oleva ohjaaja ja näyttelijät eivät voisi perua ja siirtää oikeuksia uudelle käyttäjälle, ei oikeutta perumiseen ja oikeuksien siirtoon toisaalle voi ei-työsuhteisetkaan de facto toteuttaa eikä direktiivin tarkoitus toteudu.

5) Ehdotuksesta puuttuu direktiivin edellyttämä vaihtoehtoinen riidanratkaisumenettely (artikla 21)

Ehdotamme, että

Direktiivin 21 artiklan edellyttämän riidanratkaisumenettelyn implementointia jatketaan ja ja direktiivin edellyttämät säännökset toteutetaan luvatussa nk. toisessa paketissa syksyn 2022 aikana.

Direktiivissä todetaan, että tekijät ja esittävät taiteilijat ovat usein haluttomia vaatimaan oikeuksiaan sopimuskumppaneiltaan tuomioistuimissa. Heidän oikeutensa asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen ei toteudu, elleivät he uskalla tai heillä ei ole varaa riitauttaa sopimuksiaan ja jos sopimuskumppanit ja käyttäjät voivat aina luottaa siihen, etteivät tekijät tai esittävät taiteilijat kuitenkaan puutu sopimuksiin jälkikäteen.

Suomessa ei juurikaan ole tekijänoikeussopimusten kohtuullistamiseen liittyvää oikeuskäytäntöä eikä se tarkoita sitä, että sopimukset olisivat kohtuullisia. Taiteilijoilla ei ole varaa ottaa oikeudenkäyntikuluriskiä. Lisäksi pelon ilmapiiri estää sopimusten riitauttamisen.

Direktiivi edellyttää, että jäsenvaltioiden on säädettävä, että riidat, jotka koskevat 19 artiklan mukaista avoimuusvelvoitetta ja 20 artiklan mukaista sopimuksen kohtuullistamismekanismia, voidaan saattaa ratkaistaviksi vapaaehtoisessa, vaihtoehtoisessa riitojenratkaisumenettelyssä. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että tekijöitä ja esittäviä taiteilijoita edustavat organisaatiot voivat käynnistää tällaisia menettelyjä yhden tai useamman tekijän tai esittävän taiteilijan nimenomaisesta pyynnöstä.

Hallituksen esitys ei tekijöille tätä mekanismia takaa, vaan vetoaa jo olemassa olevaan mahdollisuuteen saattaa riidat sovitteluun tai välimiesmenettelyyn.

Näiden käyttäminen edellyttää molempien sopimusosapuolien suostumusta, joten tekijöiden asemaa ei paranneta, koska vastapuoli voi yksinkertaisesti kieltäytyä prosessista. Lisäksi kustannukset sovittelusta ja välimiesmenettelystä nousevat helposti tuhansiin euroihin, eikä välimiesmenettelyssä lopputulosta voi saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi, kuten direktiivi edellyttäisi. Anonymiteetista ei näissä vaihtoehdoissa ole puhettakaan, kuten direktiivi edellyttäisi.

6) Opetuskäyttöön, edelleenlähettämiseen ja sopimuslisenssiin liittyvät muutosehdotukset 2 lukuun ovat oikeasuuntaisia

Viittaamme Kopioston lausuntoon näiltä osin.

Näyttelijöiden nk. sekundäärioikeuksia eli yksityisen kopioinnin hyvitysmaksua, verkkotallennuspalvelua ja opetuskäyttöä hallinnoi näyttelijöiden puolesta Kopiosto.

Ennen nyt ehdotettua ja tehtävää lakimuutosta 45§:ään näyttelijöillä ei Suomessa ole ollut edelleenlähetysoikeutta. Pidämme välttämättömänä, että Suomessa näyttelijöillekin tulee edelleenlähettämiseen liittyvä tekijänoikeus, kuten se on kaikkialla Länsi-Euroopassa. Tämä muutos toteutuu 45§:n muutoksilla, koska jatkossa näyttelijöillä olisi samat oikeudet kuin muilla tekijöillä ja esim. muusikoilla – ja muutos koskisi siis myös edelleenlähettämistä.
Tosin on huomattava, että Suomessa kotimaisten kanavien edelleenlähettämisestä eivät operaattorit maksa tekijänoikeuskorvauksia muillekaan tekijöille, mikä on tarkoittanut Suomessa tekijöille ja tuotantoyhtiöille merkittäviä tulonmenetyksiä jo vuosikymmeniä ja heikompaa rahoitus- ja tulonlähdepohjaa kuin muissa Euroopan maissa.
Mikäli siis Suomessa joskus siirrytään länsimaiseen malliin ja operaattorit maksavat käyttämästään sisällöstä tekijöille, näyttelijätkin voivat saada oman osuutensa.

Helsingissä 10.5.2022

NÄYTTELIJÄLIITTO – SKÅDESPELARFÖRBUNDET RY.

Elina Kuusikko
toiminnanjohtaja